

Krzysztof Maksymow

PRAWO WYBORCZE I SYSTEM PARTYJNY BUŁGARII 1990–2009

Uwagi wstępne

Prawo wyborcze Bułgarii ewoluowało na przestrzeni lat 1990–2009, a wraz z nim zmieniał się system partyjny. Wybory w Bułgarii przeprowadzane są w wielomandatowych okręgach wyborczych, co ma znaczący wpływ na rozdrobnienie partyjne sceny politycznej. W konsekwencji wpływa na częste tworzenie nowych gabinetów i realizację odmiennych, niekontynuowanych programów rządowych, które zmieniają się wraz z ukształtowaniem większości w parlamencie. Taki stan rzeczy sprawia, że Bułgarię należy zaliczyć do państw o demokracji nieskonsolidowanej.

I

Ustawa zasadnicza Bułgarii z 12 lipca 1991 r., podobnie jak i konstytucje innych europejskich demokracji, przyznaje prawo wyborcze obywatelom, którzy ukończyli 18 lat. Odstępstwem od tej zasady są osoby, które znajdują się pod kuratelą oraz są pozbawione czynnego prawa wyborczego.

Mówiąc o prawie wyborczym Bułgarii, nie należy zapominać o ustawach, które w tej materii przyjmowało Zgromadzenie Narodowe, a dotyczyło wyboru przedstawicieli ludowych, radnych gminnych i wójtów oraz podtrzymywało zapis dotyczący wieku przysługującego obywatelom uczestniczącym w czynnym głosowaniu, czyli 18 lat, a także ustalono przedział wiekowy, dla osób chcących wziąć udział w biernym głosowaniu, czyli 21 lat. Tak jak w przypadku czynnego, tak też w odniesieniu do biernego prawa wyborczego zastosowano wyjątki, do których należą następujące sytuacje: posiadanie podwójnego obywatelstwa, bycie postawionym w stan oskarżenia oraz odbywanie kary pozbawienia wolności.

Ważną kwestią związaną z biernym prawem wyborczym jest dopuszczalność wysuwania kandydatów jedynie przez: partie polityczne, ruchy i organizacje zarejestrowane w trybie przewidzianym dla partii wyborczych, a w przypadku kandydatów niezależnych – po wcześniejszym zebraniu 2 tys. podpisów w danym okręgu wyborczym (Jackowicz 1989: 122–176).

Wybory są proporcjonalne, odbywają się w wielomandatowych okręgach wyborczych i charakteryzują się centralnym podziałem nieobsadzonych mandatów. Partie i koalicje, aby mogły uczestniczyć w podziale mandatów, muszą zdobyć co najmniej 4% głosów w skali całej Republiki. Nie można pominąć faktu, iż 22 sierpnia 1991 r. dokonano nowelizacji bułgarskiej ustawy zasadniczej z 12 lipca 1991 r., która wprowadziła zmiany polegające na zniesieniu centralnego obsadzania stanowisk, a także w materii wyboru niezależnego kandydata, który musiał zdobyć liczbę głosów równą co najmniej okręgowej kwocie wyborczej. W 2001 r. dokonano kolejnej zmiany, która zawierała następujące reguły:

- wybory są: powszechne, tajne i bezpośrednie,
- utrzymano zapis dotyczący wieku zarówno czynnego, jak i biernego prawa wyborczego oraz zapis dotyczący utraty możliwości wzięcia udziału w wyborach, jak również samego głosowania,
- zachowano postanowienia nowelizacji z 1991 r. dotyczące podziału mandatów, uzupełniając o metodę d'Hondta,
- wprowadzono zróżnicowanie poparcia dla niezależnego kandydata, a mianowicie: w 4-mandatowym okręgu potrzebne jest poparcie 1,1 tys. osób, w 5-mandatowym – 2,2 tys., na każdy dodatkowy mandat liczba poparcia wzrasta o sto osób, by w okręgu trzy na sto- i więcej mandatowym osiągnąć 2 tys. osób. Warto mieć na uwadze, iż zgodnie z ustawą o ordynacji wyborczej Bułgaria została podzielona na 31 wielomandatowych okręgów wyborczych.

Dodatkową cechą powołanej nowelizacji było określenie wielkości uposażenia, jakie partia, koalicja i kandydat niezależny może wydać na finansowanie kampanii wyborczej. W pierwszym przypadku – dotyczącym partii – suma ta wynosi 1 mln lewów, koalicji – 2 mln lewów, a w trzecim wypadku dotyczącym kandydata niezależnego – 200 tys. lewów (Żmigrodzki 1997: 65–84).

Oprócz wyboru delegatów parlamentu odbywają się także wybory prezydenckie i wiceprezydenckie, o których warto wspomnieć, że są wyborami powszechnymi i potrzebna jest większość bezwzględna, czyli uzyskanie większej liczby głosów od sumy głosów przeciw i wstrzymu-

jących się. W tym miejscu warto dokonać analizy kilku ważnych nowelizacji ordynacji wyborczej, które modyfikowały lub dodawały kolejne inne postanowienia w tej materii. Pomiędzy 17 września 1991 r. a 4 sierpnia 2006 r. dokonano kilku nowelizacji w ordynacji wyborczej na urząd Prezydenta Republiki Bułgarii, które wprowadziły możliwość zgłaszania kandydata na głowę państwa przez partie polityczne, koalicje, a także co najmniej 5 tys. wyborców. Dokonały zmian w zwiększeniu **wymaganej liczby podpisów niezbędnej do rejestracji** – z 5 tys. do 15 tys. wyborców. Centralna Komisja Wyborcza jest wybierana przez parlament w liczbie 21 członków, z których większość powinni stanowić osoby z wykształceniem prawniczym. Wybranych przedstawicieli tej Komisji obowiązuje bezwarunkowo zasada incompatibilitas. Dokonano również pewnych modyfikacji w finansowaniu kampanii prezydenckich. Łączna suma przeznaczona na finansowanie kandydatów z jednej listy, na której znajdują się nazwiska osób zarówno na urząd głowy państwa, jak i wiceprezydenta nie może przekroczyć sumy 2 mln lewów. Ustawa także zawierała zapisy określające górny pułap wsparcia finansowego, jakiego mogły użyć osoby fizyczne na kwotę do 10 tys. lewów oraz osoby prawne w wysokości nieprzekraczającej 30 tys. lewów. Całkowity zakaz finansowania obejmował obce państwa oraz spółki i inne instytucje finansujące kampanię z 25% udziałem zagranicznego kapitału (Szmulik, Żmigrodzki 2005: 178–180).

II

W okresie 1949–1990 istniały dwie partie, które były oficjalnie uznawane. Wspomniany przedział czasu obejmował okres socjalizmu, w którym na pewno nie istniały żadne elementy pluralizmu sceny politycznej i w którym na samym początku, bo w latach 1947–1949 dokonano delegalizacji innych podmiotów politycznych. Partiami tamtego okresu były: Bułgarska Partia Komunistyczna oraz Bułgarski Ludowy Związek Chłopski. Wszechobecna indoktrynacja społeczna manifestowana poprzez poglądy marksistowsko-leninowskie (Żmigrodzki 1992: 95–108).

Końcówka lat osiemdziesiątych to coraz większa aktywność opozycji, która poprzez grupowanie swoich sił doprowadziła do powstania kilku formacji politycznych. By móc wyrzucić większą presję na rządzących, potrzeba było dokonać zjednoczenia – obozu, czego efektem

stał się stworzony w grudniu 1989 r. Związek Sił Demokratycznych – SDS (Szczupaczyński 1991, vol. 1).

Warto w kilku zdaniach wspomnieć o ewolucji, którą przeżyła Bułgarska Partia Komunistyczna. W kwietniu 1990 r. partia ta zmieniła swoją nazwę na Bułgarska Partia Socjalistyczna – BSP (Zawadzka 1992: 87–114).

Podstawą nowej bułgarskiej rzeczywistości partyjnej stała się ustawa o partiach politycznych z 3 kwietnia 1990 r. Przepisy ustawy stanowią, iż obywatele mogą swobodnie zrzeszać się w partie polityczne, a jedynymi ograniczeniami powstawania takich podmiotów politycznych jest zagrożenie lub naruszenie interesu państwa i jego integralności, wpływ negatywny na jedność narodu, na porządek prawny, wolności obywatelskie oraz na ład konstytucyjny. Nie mogą one wyrażać takich poglądów jak faszystowskie bądź inne wpływające destrukcyjnie na społeczeństwo, nakłaniając obywateli do działań sprzecznych z prawem. Oprócz założeń politycznych, platformy programowej, partie muszą cieszyć się należytych poparciem w postaci minimum pięćdziesięciu członków, którzy rzecz jasna posiadają prawa wyborcze. Końcowym etapem utworzenia partii jest rejestracja, której dokonuje Sofijski Sąd Miejski. Dzięki możliwościom powstawania, zakładania i funkcjonowania partii politycznych w Bułgarii ugruntował się pluralizm polityczny (Bliznaski 1994, nr 1).

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na wybory, ich wyniki i zmiany, jakie dokonały się od 1990 do 2009 r. Otóż pierwsze demokratyczne wybory odbyły się 10 i 17 czerwca 1990 r. Pomimo zadowolenia społecznego ze zmian w systemie politycznym i tworzących się podwalin demokracji opozycja nie miała na tyle sił, by wygrać to starcie. Wyniki wyborów przedstawiały się następująco:

- Bułgarska Partia Socjalistyczna zdobyła 52,7%, co przełożyło się na 211 mandatów w 400-osobowym Wielkim Zgromadzeniu Narodowym,

- Związek Sił Demokratycznych zdobył 36%, co stanowiło 144 mandaty,

- Ruch na Rzecz Praw i Wolności zdobył 5,75%, uzyskując 23 mandaty,

- Bułgarski Ludowy Związek Chłopski zdobył 4%, dając 16 mandatów,

- pozostałe 6 mandatów zostało podzielone pomiędzy 3 małe ugrupowania, a 2 mandaty przypadły niezależnym kandydatom.

W wyborach z 13 października 1991 r. nastąpiła zmiana w podziale miejsc do 240-osobowego Zgromadzenia Narodowego, w którym:

- SDS zdobył 110 mandatów – 34,36%,
- BSP zdobyła 106 mandatów – 33,14%,
- DPS zdobył 24 mandaty – 7,55%.

Wielość podmiotów zarejestrowanych i działających na bułgarskiej scenie politycznej powodowała coraz to większy paraliż i słabość gabinetów, co przełożyło się na nastroje społeczne, które coraz mniej przychylnie oceniały działalność SDS.

Wszystkie te okoliczności wpłynęły na zwycięstwo BSP w czasie wyborów w 1994 r., w których to Bułgarska Partia Socjalistyczna zdobyła 43,5%, co w przełożeniu na liczbę mandatów dawało wynik 125. Drugie miejsce zajął antykomunistyczny SDS, który uzyskał 24,23%, co dawało 69 mandatów. Do Zgromadzenia Narodowego weszły jeszcze: Związek Ludowy z 6,5% poparciem, a dającym 18 mandatów, DPS – 5,44%, co dawało 15 mandatów oraz Bułgarski Blok Biznesu – BBB z wynikiem 4,72% umożliwiającym wprowadzenie 13 swoich członków. Nowo wybrana izba funkcjonowała w trudnym ekonomicznie czasie dla Bułgarii. Przełożyło się to na niemożność wprowadzenia zapowiadanych reform, co wywołało ogólnonarodowe niezadowolenie wyrażające się w postaci masowych strajków. Efektem tej niekorzystnej dla rządu sytuacji stało się ogłoszenie przedterminowych wyborów w 1997 r. (Górowska 1992: 117–134).

Kolejne wybory, które odbyły się 19 kwietnia 1997 r., doprowadziły do konsolidacji sceny politycznej podzielonej pomiędzy jej prawą i lewą część. Na miesiąc przed wyborami powstała koalicja centroprawicowa, czyli Zjednoczone Siły Demokratyczne – ODS i opozycyjna koalicja Lewicy Demokratycznej – DL. Wybory wygrały ODS, zdobywając 52,23%, co stanowiło 136 mandatów. Na drugim miejscu do parlamentu weszła DL z wynikiem 22,17% dającym 57 mandatów. W Zgromadzeniu Narodowym znalazły się także: Zjednoczenie dla Narodowego Ocalenia – ONS z wynikiem 7,5%, co dawało 20 mandatów, a także Eurolewica z 5,25% poparciem przekładającym się na 14 mandatów i BBB, który uzyskał 4,95% i w efekcie 13 mandatów.

Warto zauważyć, że początkowe kształtowanie sceny politycznej było dwubiegunowe. Charakterystyczne było jej rozdrobnienie i kryzysy, które wpływały na działalność rządu, przyczyniając się do skrócenia kadencji parlamentu (Antoszewski 2005: 157–176).

Ważną rolę w kształtowaniu świadomości politycznej odegrały wybory samorządowe, które także sprowadzały się do konfrontacji na

linii lewica–prawica. Wybory odbywające się w październiku 1991 i 1995 r. wskazywały na jasną, niezaprzeczną dominację SDS i BSP. Warto zaznaczyć, iż w okresie 1989–1998 SDS cieszył się poparciem w dużych miastach, a BSP na prowincji. W październiku 1999 r. nastąpiła zmiana poparcia i przejście elektoratu. BSP wygrała wybory w dużych miastach, a SDS zwiększył swój stan posiadania w organach samorządowych (Szmulik, Żmigrodzki 2005: 171–175).

Następne wybory to kolejne zmiany na scenie politycznej, które zakończyły jej bipolarność. 18 czerwca 2001 r. wybory wygrał Narodowy Ruch „Symeon II”, ND „Symeon II”, zdobywając 120 mandatów dzięki uzyskaniu 42,74% głosów. Do parlamentu dostały się także: ODS z wynikiem 18,18%, czyli 51 mandatów, Koalicja dla Bułgarii – KB uzyskała 17,15%, a więc 48 mandatów. Warto wspomnieć, że KB uformowała się z BPS.

Należy zauważyć, że na czele ruchu „Symeon II” stanął jego twórca Symeon Sachsen-Coburg-Gotha, ostatni zdetronizowany car Bułgarii. Głosił hasła reform społecznych, stworzenia nowych miejsc pracy, a przede wszystkim odzęgnywał się od haseł zarówno typowo prawicowych, jak i lewicowych. Formacja przez niego założona stała się typowo centrową, dającą szansę aktywnej w niej pracy osobom spoza wcześniejszego establishmentu.

Pomimo utraty dużej części elektoratu zarówno przez prawicę, jak i lewicę to BSP bardzo szybko wyciągnęła wnioski, wygrywając wybory prezydenckie w 2001 r., w których zwyciężyli lewicowi kandydaci: Georgi Pyrwanow, stając się tym samym głową państwa i Angel Marin, obejmując urząd wiceprezydenta. Prawica, kojarzona przede wszystkim z SDS, choć była partią rządzącą w latach 1991–1992 i 1997–2001 to jednak największe swoje sukcesy odniosła w wyborach prezydenckich – w sierpniu 1990 r. głową państwa został Żelju Żelew, a w latach 1997–2002 Petyr Stojanow (Żmigrodzki 2009: 327–330).

Pomimo wielkiego zwycięstwa w wyborach parlamentarnych centrum nie zdołało utrzymać dobrego wyniku w wyborach samorządowych w 2003 r., w których zdobyło 11% głosów, przy 30% poparciu BSP i 20% SDS. Przyczyną klęski „Symeona II” była powolność zachodzących gospodarczych zmian. Warto zauważyć, że za czasów centrowego rządu Bułgaria przystąpiła do NATO i podpisała umowy członkowskie z UE, co sprawiło zdecydowane gospodarcze ożywienie kraju.

Kolejne wybory z 25 czerwca 2005 r. wygrała Koalicja dla Bułgarii zdominowana przez BSP, która uzyskała 34,17% głosów dających

82 mandaty. Na drugim miejscu uplasowało się centrum z poparciem 22,08% przekładającym się na 53 mandaty. Do parlamentu weszli także: Ruch na Rzecz Prawa i Wolności, zdobywając 14,17% głosów, a zatem 34 mandaty, nacjonalistyczna koalicja „Ataka”, uzyskując 8,75%, co przełożyło się na 21 mandatów, ODS z głównym ugrupowaniem SDS zanotowały 8,33% głosów i 20 mandatów, Demokraci na Rzecz Silnej Bułgarii – DSB – utworzona w 2004 r. z działaczy SDS – zdobyła 7,08%, czyli 17 mandatów oraz BZNS uzyskała 5,42%, czyli 13 mandatów (Barański, Pioskownik 2005: 48–78).

Na koniec warto pokrótce omówić ostatnie wybory z 2009 r. Otóż 5 lipca 2009 r. odbyły się wybory do Zgromadzenia Narodowego, a 7 czerwca mieszkańcy Bułgarii głosowali na swoich przedstawicieli do Parlamentu Europejskiego. Wybory te, jak i poprzednie, ponownie doprowadziły do zawirowań na bułgarskiej scenie politycznej, co było efektem zainicjowanych zmian. Pierwszą najważniejszą zmianą był fakt zastosowania mieszanej ordynacji wyborczej, w której 209 przedstawicieli wybierano w głosowaniu proporcjonalnym, a pozostałych 31 deputowanych w systemie większościowym. Warto w tym miejscu wyjaśnić, że terytorium kraju podzielono na 31 okręgów wyborczych, pokrywających się z jednostkami podziału terytorialnego – obwodami Bułgarii, przy czym stolicę, czyli Sofię podzielono na trzy okręgi, a w obwodzie płowdiwskim dokonano rozdziału na miasto Płowdiw i obszar pozamiejski.

Mapa 1. Obwody Bułgarii

Źródło: <http://www.stosunki-miedzynarodowe.pl/panstwa/bulgaria.html> (22.03.2010)

We wszystkich okręgach wyborczych głosujący wybierali kandydatów z regionalnej listy proporcjonalnej oraz jednego kandydata z regionalnej listy większościowej. Wyniki części proporcjonalnej zostały przeliczone na liczbę mandatów przy zastosowaniu Metody Hare-Niemeyera, natomiast z listy większościowej automatycznie do

parlamentu dostał się kandydat z największą liczbą głosów. W tabeli 1 przedstawiono liczbę i wielkość wspomnianych obwodów.

Tabela 1. Charakterystyka obwodów

Obwód	Populacja (2005)	Powierzchnia (km ²)	Gęstość zaludnienia/km ²
Blagojewgrad	335 000	6478	52
Burgas	419 000	7618	55
Chaskowo	268 000	4033	67
Dobricz	207 000	4700	44
Gabrowo	136 000	2053	67
Jamboł	148 000	4209	35
Kiustendil	154 000	3027	51
Kyrdzali	160 000	4032	40
Lowecz	159 000	4134	39
Montana	167 000	3595	47
Pazardżik	300 000	4393	68
Pernik	142 000	2377	60
Plewen	305 000	4216	74
Płowdiw	708 000	5973	118
Razgrad	141 000	2648	53
Ruse	257 000	2616	99
Silistra	136 000	2862	47
Sliwen	211 000	3646	47
Smolan	133 000	3532	38
Sofia – miasto	1 232 000	1349	913
Obwód sofijski	262 000	7277	36
Stara Zagora	362 000	4959	73
Szumien	200 000	3365	59
Tyrgowiszte	137 000	2735	50
Warna	458 000	3819	120
Wielkie Tyrnowo	283 599	4684	61
Widin	118 000	3071	39
Wraca	209 000	4098	52

Źródło: http://portalwiedzy.onet.pl/80817,,,,podzial_administracyjny_bulgarii,haslo.html (22.03.2010)

Na podstawie tabeli 1 warto zauważyć, że okręgi pod względem powierzchni, jak i liczby ludności są do siebie bardzo zbliżone. Każdy obwód ma nazwę identyczną jak jego stolica. Sofia jest zarówno stolicą obwodu, jak i miastem wydzielonym. Obwody są podzielone na mniejsze jednostki – gminy.

Kolejną ważną zmianą, poprawką do systemu wyborczego, uchwaloną w kwietniu 2009 r. dzięki głosom rządzącej koalicji i ugrupowań nacjonalistycznych było podniesienie dwukrotne progu wyborczego, czyli z 4% do 8%. Przeciwno tej propozycji opowiedziały się partie balansujące na linii progu wyborczego, do których należały: partie prawicowe i ludowe wchodzące w skład tzw. Niebieskiej Koalicji, zarzucające rządzącym samowolną i niedemokratyczną próbę wyeliminowania oponentów z życia politycznego. Poza tym wspomniana koalicja była tzw. języczkiem uwagi partii – Obywatele na rzecz Europejskiego Rozwoju Bułgarii, która w nowo wyłonionym parlamencie postulowała stworzenie wspólnej koalicji. Negatywne stanowisko wobec uchwalonej zmiany prawa wyborczego zajął sam prezydent Georgi Pyrwanow, były lider BSP, który 15 kwietnia zażądał tej nowelizacji. Zgromadzenie Narodowe odrzuciło większością głosów veto prezydenta i dopiero Trybunał Konstytucyjny 12 maja stwierdził, iż proponowana nowelizacja nie jest zgodna z ustawą zasadniczą, co oznaczało jej odrzucenie.

Warto w tym miejscu wskazać wielkość poparcia dla poszczególnych partii oraz etapy i struktury tworzących się koalicji (Gazeta Wyborcza, on-line).

W omawianych ostatnich wyborach w 2009 r. zwyciężyła centrowprawicowa partia Obywatele na rzecz Europejskiego Rozwoju Bułgarii, która zdobyła 39,72% głosów, co dało jej 116 mandatów w Zgromadzeniu Narodowym. Próg wyborczy przekroczyły ponadto partie ujęte w tabeli 2.

Tabela 2. Wyniki głosowania z 2009 r.

Komitet Wyborczy	Lider	Liczba otrzymanych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów w		Całkowita liczba mandatów
				systemie proporcjonalnym	systemie większościowym	
1	2	3	4	5	6	7
Obywatele na rzecz Europejskiego Rozwoju Bułgarii	Bojko Borisow	1 678 641	39,72%	90	26	116
Koalicja na rzecz Bułgarii	Sergiej Staniszew	748 147	17,70%	40	0	40
Ruch na rzecz Praw i Wolności	Ahmed Dogan	610 521	14,45%	33	5	38
„Ataka”	Wolen Siderow	395 733	9,36%	21	0	21
Niebieska Koalicja	Martin Dimitrow, Iwan Kostow	285 662	6,76%	15	0	15

1	2	3	4	5	6	7
Porządek, Prawo i Sprawiedliwość	Jane Janew	174 582	4,13%	10	0	10
LIDER	Kynczo Filipow	137 795	3,26%	0	0	0
Narodowy Ruch na rzecz Stabilności i Postępu	Symeon Sakskoburggotski	127 470	3,02%	0	0	0
Partia Zielonych	Andrej Kowaczew, Denica Petrowa, Petko Kowaczew	21 841	0,52%	0	0	0
Koalicja „Dla Ojczyzny”	Mladen Kazakow	11 524	0,27%	0	0	0
Bułgarska Koalicja Lewicowa	Ilija Bożinow, Iwan Genow, Petko Todorow	8762	0,21%	0	0	0
Związek Sił Patriotycznych „Zaszhita”	Jordan Weliczkow	6368	0,15%	0	0	0
Ruch Polityczny Socjaldemokracji	Nikołaj Kamow	5004	0,12%	0	0	0
Bułgarski Związek Narodowy „Nowa Demokracja”	Bogdan Jocow	3813	0,09%	0	0	0
Inna Bułgaria	Bożidar Tomalew	3455	0,08%	0	0	0
Partia Liberalnej Alternatywy i Pokoju	Nikołaj Ninow	2828	0,07%	0	0	0
Zjednoczenie Bułgarskich Patriotów	Julij Abadzijew	2175	0,05%	0	0	0
Narodowy Ruch na rzecz Ocalenia Ojczyzny	Todor Raszew	1874	0,04%	0	0	0
Koalicja BLZCh	Stefan Liczew	–	–	–	–	–
WMRO – Bułgarski Ruch Narodowy	Krasimir Karakaczanow	–	–	–	–	–
Razem		4 226 194	100,0%	209	31	240

Źródło: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2009-07-15/wyborcze-zwyciestwo-centroprawicy-w-bulgarii> (22.03.2010)

Posiadając wiedzę na temat wyników wyborów i rozkładu sił w Zgromadzeniu Narodowym, warto opisać etapy powstawania koalicji. Lewica w 2009 r. była reprezentowana przez Koalicję na rzecz Bułgarii, na której czele stała Bułgarska Partia Socjalistyczna.

Inną ważną koalicją jest tzw. Niebieska Koalicja utworzona w 2009 r. przez ugrupowania centroprawicowe i ludowe. W skład tego bloku politycznego wchodzi następujące partie: Związek Sił Demokratycznych, Demokraci na rzecz Silnej Bułgarii, Bułgarski Związek Ludowy oraz Bułgarska Nowa Demokracja, która zaistniała 12 czerwca jako ugrupowanie, w skład którego weszło bardzo wielu znaczących działaczy Narodowego Ruchu Symeona II. Na czele Niebieskiej Koalicji stanęli Martin Dimitrow z ZSD i Iwan Kostow z DSB. Ten blok polityczny miał problemy ze strony Centralnej Komisji Wyborczej, która nie chciała dopuścić do wyborów ze względu na błędy w dokumentacji. Przywódcy koalicji nie zgodzili się z przedstawionymi zarzutami i zwrócili się do czeskiej prezydencji Unii Europejskiej, aby ta wysłała obserwatorów, gdyż obawiano się stronniczości Komisji, której werdykt zakwestionował Najwyższy Sąd Administracyjny.

Kolejną koalicją był LIDER, czyli Liberalna Inicjatywa na rzecz Demokratycznego Europejskiego Rozwoju. W skład tego bloku weszły następujące ugrupowania: Lider – partia kojarzona z biznesmem Christem Kowaczkiem, którego oskarżono o niejasne prowadzenie biznesu, oraz partia Nowy Czas, założona w 2004 r. przez część działaczy z partii Symeona II, która w wyborach do PE zdobyła 5,7% głosów.

Innym przykładem koalicji jest Bułgarski Ludowy Związek Chłopski – BLZCh, koalicji powstałej 10 czerwca 2009 r. W jej skład weszły następujące ludowe ugrupowania: BLZCh-ZNS, BLZCh i Narodowa Partia Ludowa Nikoły Petkowa. W związku z tym, że nie zebrała ona odpowiedniej liczby podpisów, Centralna Komisja Wyborcza anulowała jej rejestrację.

Piątą koalicją powstałą w czasie ostatnich wyborów była Bułgarska Koalicja Lewicowa, która zrzeszyła takie ugrupowania, jak: Bułgarska Lewica, Partia Ojczyzniana i Partia Bułgarskich Komunistów.

Ostatnią koalicją, o której warto wspomnieć, jest koalicja „Dla Ojczyzny” utworzona 10 czerwca 2009 r. przez Demokratyczną Inicjatywę Obywatelską i Nowych Liderów. Na jej listach znaleźli się oficerowie i członkowie organizacji wojskowych.

Warto zaprezentować dane wyborcze z 10 czerwca 2009 r.:

- liczba uprawnionych do głosowania wynosiła 7 129 965 obywateli,
- liczba głosujących wynosiła 4 323 581 obywateli, z czego oddano 97 387 głosów nieważnych,
- frekwencja wyborcza wyniosła 60,2%.

Ostatnie wybory ukazały słabość bułgarskiej demokracji: kupowanie głosów, okoliczność, że rozdział mandatów nie odzwierciedlił preferencji wyborczych, a także zwolnienie dwóch gangsterów, tzw. „braci Galewów”, którzy pod szyldem Partii Liberalnej Alternatywy i Pokoju ubiegali się o mandat parlamentarzysty (Gazeta.pl, on-line).

Należy wspomnieć również o pierwszych w historii Bułgarii wyborach do Parlamentu Europejskiego, w których zwyciężył GERB (Obywatele na rzecz Europejskiego Rozwoju Bułgarii), zdobywając 24,4% głosów, dzięki czemu z ramienia tej partii do wspomnianej instytucji zostało oddelegowanych 5 osób. Swoich przedstawicieli do PE wprowadziły także następujące partie: BSP, osiągając 18,5% głosów, DPS, notując na swoim koncie 14,1% głosów, a także NDSV, zdobywając 8% i tym samym zdobywając 2 europoselskie mandaty (Dąbrowski 2009: 5–8).

Warto przedstawić ewolucję bułgarskiego systemu partyjnego w latach 1990–2009, biorąc pod uwagę wyżej wymienione tendencje poparcia. W tym celu można oprzeć się na typologii systemu partyjnego zaproponowanego przez A. Siaroffa. Swoją pracę oparł na kryteriach ilościowo-jakościowych, takich jak:

- liczba partii politycznych, których poparcie wyniosło co najmniej 3% – **P3%**;
- suma mandatów dwóch największych partii – **2NP**;
- stosunek mandatów największej partii do drugiej w kolejności – **SND**;
- stosunek mandatów drugiej partii do trzeciej w kolejności – **SDT**;
- efektywna liczba partii w parlamencie – **ELPP**.

Na podstawie powyższych kryteriów A. Siaroff wyróżnił następujące typy systemów partyjnych (zob. tabela 3).

Tabela 3. Typy systemów partyjnych wyróżnionych przez A. Siaroffa

Typ systemu partyjnego	P3%	2NP	SND	SDT	ELPP
1	2	3	4	5	6
Dwupartyjny	2–3	≥95%	–	–	≈2,0
Dwuipółpartyjny	3–5	80–95%	≈1,6	≥1,8	
Umiarkowanie wielopartyjny z jedną partią dominującą	3–5	–	≥1,6	–	–
Umiarkowanie wielopartyjny z dwiema głównymi partiami	4–5	–	<1,6	1,8	–
Umiarkowanie wielopartyjny z równowagą pomiędzy partiami	4–5	–	<1,6	<1,8	–

1	2	3	4	5	6
Ekstremalnie wielopartyjny z jedną partią dominującą	>5	–	$\geq 1,6$	–	–
Ekstremalnie wielopartyjny z dwiema głównymi partiami	>5	55–75%	<1,6	$\geq 1,8$	–
Ekstremalnie wielopartyjny z równowagą pomiędzy partiami	>5	<60%	<1,6	<1,8	–

Źródło: W. Sokół, *Systemy partyjne* [w:] *Współczesne partie i systemy partyjne*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2003, s. 124–125.

Na podstawie tabeli 3 należy stwierdzić, iż bułgarska scena polityczna ewoluowała od dwuipółpartyjności charakterystycznej w latach 1990–1991, poprzez system umiarkowanie wielopartyjny z jedną partią dominującą w okresie wyborów z lat 1994, 1997, 2001, aż w końcu do ekstremalnie wielopartyjności z równowagą pomiędzy partiami w 2005 r. Warto zauważyć, że bułgarska scena polityczna była niestabilna poprzez częste zmiany partii rządzącej, której przyczyną była chwiejność wyborców.

Należy również wspomnieć o ewolucji systemu partyjnego w Bułgarii w latach 1990–2009 (Żmigrodzki 2005: 327–330).

Tabela 4. Ewolucja systemu partyjnego w Bułgarii w latach 1990–2009

Typ systemu partyjnego	Wybory	P3%	2NP	SND (1:2)	SD (2:3)
Umiarkowanie wielopartyjny z tendencją do dwuipółpartyjności	1990–1991	3,5	89,4	1,26	5,34
Umiarkowanie wielopartyjny z jedną partią dominującą	1994	5,0	80,9	1,81	3,83
Umiarkowanie wielopartyjny z jedną partią dominującą	1997	5,0	81,3	2,36	3,22
Umiarkowanie wielopartyjny z jedną partią dominującą	2001	4,0	71,2	2,35	1,06
Ekstremalnie wielopartyjny z równowagą pomiędzy partiami	2005	7,0	56,2	1,54	1,55
Ekstremalnie wielopartyjny z jedną partią dominującą	2009	8,0	65	2,9	1,05

Źródło: opracowania własne na podstawie kryteriów modelu A. Siaroffa.

W 2013 r. odbędą się przedterminowe wybory parlamentarne, których bezpośrednią przyczyną stał się kryzys polityczny spowodowany narastającym niezadowoleniem społecznym wynikającym z wysokich

rachunków za energię. Centroprawicowy gabinet Bojko Borysowa podał się do dymisji 20 lutego 2013 r. w związku z brakiem akceptacji politycznej w parlamencie. Dymisję przyjął prezydent Rosen Plewneliew i wyznaczył termin wyborów na 12 maja.

Podsumowując, należy stwierdzić na podstawie wyliczenia indeksu frakcjonalizacji, który wynosił 0,7, że w Bułgarii istnieje system wielopartyjny. Na przestrzeni lat 1990–2009 wspomniany indeks frakcjonalizacji wzrósł o 0,17, a system partyjny Bułgarii osiągnął poziom frakcjonalizacji podobny do tego, który występuje w Belgii czy Włoszech. Warto zauważyć, że poziom zaawansowania demokratycznych przemian w Bułgarii pozwala zaliczyć system polityczny tego kraju do modelu demokratycznego. Jednak ze względu na nierozwiązane konflikty etniczne, słabość partii politycznych, niski poziom lojalności wyborców jest to demokracja nieskonsolidowana.

Bibliografia

- Antoszewski A., red., 2005, *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*, Sosnowiec.
- Barański M., Pioskownik E., 2005, *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Ustrój, organy władzy, partie polityczne*, Katowice.
- Bliznaszki G., 1994, *Modelat na parlamentarnoto uprawnjenje w Bułgarii*, „Pravna Misał”, nr 1.
- Dąbrowski T., 2009, *Wyborcze zwycięstwo centroprawicy w Bułgarii*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, nr 25.
- Górowska B., 1992, *Parlament Republiki Bułgarii*, Warszawa.
- Jackowicz J., 1989, *Przemiany polityczno-ekonomiczne w Bułgarii* [w:] *Procesy przemian politycznych i ekonomicznych w krajach socjalistycznych*, red. R. Chwieduk, M.T. Staszewski, Warszawa.
- Migalski M., 2005, *Bułgaria* [w:] *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*, red. A. Antoszewski, Sosnowiec.
- Pioskownik E., 2005, *Bułgaria* [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Ustrój, organy władzy, partie polityczne*, red. M. Barański, Katowice.
- Szczupaczyński J., 1991, *Państwo postkomunistyczne w warunkach transformacji ustrojowej*, „Państwo i Kultura Polityczna”, vol. 1.
- Szmulik B., Żmigrodzki M., 2005, *System polityczny Bułgarii* [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin.
- Zawadzka B., 1992, *Zmiany systemu politycznego w ustawodawstwie państw Europy Środkowej i Wschodniej 1989–1991*, Warszawa.
- Żmigrodzki M., 1992, *Bułgaria facing the transformation of its political system* [w:] *The Transnational Future of Europe*, red. Z.J. Pietraś, M. Pietraś, Lublin.

- Żmigrodzki M., 1997, *Przeobrażenia polityczno-ustrojowe i Sąd Konstytucyjny w Bułgarii*, Lublin.
- Żmigrodzki M., 2009, *System partyjny demokratycznej Bułgarii* [w:] *Pro Scientia et Disciplina. Księga jubileuszowa z okazji 50-lecia Studenckiego Koła Naukowego Prawników UMCS*, red. H. Groszyk, J. Kostrubiec, M. Grochowski, Warszawa.
- Gazeta Wyborcza, http://wyborcza.pl/1,76842,6792098,Centroprawicowa_opozycja_wygrala_wybory_w_Bulgarii.html (21.11.2010)
- Gazeta pl., http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80708,6789250,Trwaja_wybory_parlamentarne_w_Bulgarii.html (21.11.2010)

SUFFRAGE AND THE POLITICAL PARTY SYSTEM IN BULGARIA BETWEEN THE YEARS 1990–2009

Abstract

The article presents the contemporary debate about political and suffrage transformation in Bulgaria. Bulgarian political and electoral system evolved between 1990–2009. It is worth noting that it is still characterized by minimal political and party stability. The swing of the electoral preferences is large, which results in changes in the running of the cabinet. It means that the political system is unconsolidated. By contrast, the Bulgarian electoral system is multimandate and underwent a number of reforms. A great deal of attention in legislation is given to the financial support for election campaigns and to complement it with the d' Hondt method.

Key words: political and suffrage transformation, changes of running the cabinet, unconsolidated, d' Hondt method.